

Word as a Discourse: Evaluation of the Relationship between the Word and Historical Periods and Discourses

Neda Amin¹ & Reza Morad Sahraei² & Behzad Rahbar³
(1-26)

Abstract

Based on Foucault's discourse analysis approach, this study examines participants' discourse perceptions of historical-political words and tries to find the answer to the question of how different historical-discourse formulations and their changing nature is expressed in words as a referent of discourse truth (constructed discourse) and reproduced and recalled by words. In other words, how is the "word" itself a discourse that can be analyzed? This research was conducted in two stages and two questionnaires with 110 and 135 participants. The method of this research is qualitative-quantitative and based on description and analysis. The second questionnaire in 5 groups of questions evaluates the connection of the word with historical periods and discourses, the difference between the discourse of the word in each period, and the individual discourse of the participants. The data were analyzed qualitatively and quantitatively in the form of statistics and graphs. Quantitative analysis of data from 21 items by SPSS software confirmed a significant relationship between "words" and "historical periods and discourses". The results showed that some words, such as historical-political words, are to some extent formed in discourse and are tied to specific historical discourses. And reciprocally, independently and disregarding any background and verbal context, they can represent and induce that discourse and reconstruct the components related to that discourse in the mind of the addressee. Thus, although the words have their own lexical meaning in the language, according to different contexts, conditions of occurrence, different minds, and finally different discourses, they show different perceptions, influences, and relative meanings and carry different discourses, and the concept they have in the mind is a historical one that has been formed in history. This study concludes that words reflect the reorientation of the discourse formulations and articulations of history and they alone can be studied in discourse analysis and ethnology.

Keywords: discourse, discourse truth, Foucault, historical-political concepts, words.

Received: 23, February, 2021; Accepted: 21, September, 2021

 10.22059/jolr.2021.319610.666700
Print ISSN: 2288-1026-Online ISSN: 3362-2676
<https://jolr.atu.ac.ir>

1. M.A. Student of Linguistics, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

2. Corresponding author Email: sahraei@atu.ac.ir

Associate Professor of Linguistics, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

3. Assistant Professor of Linguistics, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

1-Introduction

"our thought bears the stamp of our age and our geography". This is what Foucault says in the first line of the book *The Order of Things*. According to Foucault, cognition is rooted in the life, society, and language that make up history and it must be examined in a historical evolution. Based on this thought structure, our interpretations shape the realities of the world and it is through speech and language and a particular view in each age that truth is formed in the world and its phenomena.

In this study, the traces of discourse relations and formulations and their effects on the word as an example of truth and constructed discourse are examined. This study focuses on some historical-political words that are used in Persian texts or even everyday conversations since they are words with concrete examples and precise definitions. Language users take the meanings of words for granted and neglect ideological foundations beyond these concepts. These taken-for-granted formulations are dependent on historical discourses, and the "plurality of interpretations as discourse facts" seem first and foremost plausible in the vocabulary of a language. The present study seeks to answer the question of how historical formulations and discourses and their variable nature are expressed in words and reproduced and recalled. In other words, how "word" alone is a discourse that can be analyzed.

2-Methodology

This research is based on the theoretical approach of Foucault's discourse analysis and is a diachronic study. The research method is qualitative-quantitative and based on description and analysis. The focus is on the components of history and time to emphasize the evolution of concepts. This research was conducted in two stages / two questionnaires. First, based on library resources and the study of the meaning of historical-political vocabulary, an open-ended questionnaire was given to 110 participants. Participants were told that "vocabulary sets have undergone significant semantic changes throughout the history of a society. In other words, in one period, a set of words refer to certain values in society, and in another period, they become anti-values.". And they were asked to cite examples they knew of this kind of words. Therefore, the words selected for the second questionnaire were based on the answers provided in the first questionnaire. In the second questionnaire, 5 groups of questions were asked which, step by step, evaluated the discourse of words from the participants' perspective. This questionnaire was given to 135 other participants in the Google Form. Data were described and analyzed qualitatively and quantitatively by statistics and graphs and quantitative analysis and inferential statistics of data were run with SPSS software (version 22).

3- Discussion

In this study, participants' discourse perceptions of historical-political terms were elicited. , Through the first set of questions, which examined the relationship between words and ages in the history of Iran from the perspective of participants, 9 words were presented in relation to 9 historical periods (from the Qajar period to the last two decades). In the second set of questions, several historical words belonging to two different ages were given and the participants

were asked to write "freely" about "the meaning and connotation of the words in each historical period". The aim was to find out whether political terms have different definitions and interpretations in each historical period. And whether this difference in word discourse is accessible to participants. The third set of questions was about the connection between the word and the historical discourses. Again, 7 historical-political words were examined in relation to 7 lexical categories, Words that, according to the researchers of this study, independently and without any verbal context, unconsciously refer the mind to a specific historical discourse in the socio-political history of Iran. And the aim was to see whether the addressee knows what these words are connected with in their mental background without any verbal context. In the fourth set of questions, the addressees were asked to write what other words in each of the above sets of words and which discourses they evoke in their minds. Finally, the fifth set of questions measured the individual discourse of participants in relation to these historical-political terms.

4- Conclusion

The data showed that words are sometimes associated with the discourse of a particular historical period and a particular socio-political movement. They are associated with that period alone and outside the context, this connection is very bold and clear in some words. Political-historical words can have different definitions and interpretations in different historical periods; in other words, they carry different discourses and this difference in word discourse can be perceived in two different thought spaces for discourse-aware participants. These words can sometimes be tied to discourses that have their own vocabulary and lexical literature, and just by remembering the words and without any verbal context, the audience receives their connection in their mental background.

Thus, although the words have their own lexical meaning in each language, some words, such as historical-political words, are somewhat constructed of discourse, and apparently according to different contexts, conditions of occurrence, different mind sets, and finally different discourses. They show different perceptions, effects and relative meanings. In every discourse there is a truth for these words, but no discourse is the whole truth of these words, and the historical evolution of the discourse of words shows that sometimes the knowledge, meaning and truth of words depend on time and place and are influenced by social and political conditions. Words reflect the reorientation of the discourse articulations of history and can be studied in terms of discourse analysis and genealogy.

واژه به مثابه گفتمان: بررسی پیوند واژه با دوره‌ها و گفتمان‌های

تاریخی

ندا امین

دانشجوی کارشناسی ارشد گروه زبان‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

رضا مراد صحرایی^۱

دانشیار زبان‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

بهزاد رهبر

استادیار زبان‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

تاریخ دریافت مقاله: ۹۹/۱۲/۰۵؛ تاریخ پذیرش مقاله ۱۴۰۰/۰۶/۰۱

علمی- پژوهشی

چکیده

این پژوهش، بر پایه رویکرد تحلیل گفتمانی فوکو برداشت گفتمانی مشارکان را از واژه‌های تاریخی-سیاسی بررسی می‌کند و در پی آن است که صورت‌بندی‌های متفاوت تاریخی-گفتمانی و ماهیت متغیر آنها، چگونه در واژه‌ها به عنوان مصداقی از حقیقت گفتمانی (برساخته گفتمانی) نمود یافته و با واژه‌ها بازتولید و یادآوری می‌شوند؟ به عبارت دیگر چگونه «واژه» به تنهایی یک گفتمان قابل تحلیل است؟ این پژوهش طی دو مرحله و دو پرسشنامه و به ترتیب با ۱۱۰ و ۱۳۵ مشارک از دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی به عنوان نسل جوان معاصر انجام شده است. روش این پژوهش کیفی-کمی و مبتنی بر توصیف و تحلیل است. پرسشنامه دوم در ۵ گروه پرسشی، پیوند واژه با دوره‌های تاریخی و گفتمان‌ها، تفاوت گفتمان واژه در هر دوره و گفتمان فردی مشارکان را ارزیابی می‌کند. داده‌ها به صورت کیفی و کمی و در قالب آمار و نمودار توصیف و تحلیل شده است. تحلیل کمی و آمار استنباطی داده‌ها که شامل ۲۱ گویه بودند با نرم‌افزار SPSS ارائه شد که وجود پیوند معنادار میان «واژه‌ها» با «دوره‌ها و گفتمان‌های تاریخی» را تأیید می‌کرد. نتایج نشان می‌دهد برخی واژه‌ها مانند واژه‌های تاریخی-سیاسی تا حدی برساخته‌ای گفتمانی هستند و به گفتمان‌های تاریخی مشخصی گره خورده‌اند و متقابلاً به تنهایی و خارج از هرگونه پیش‌زمینه و بافت کلامی می‌توانند بازنما و القاگر آن گفتمان باشند و در ذهن مخاطب مؤلفه‌های مربوط به آن گفتمان را بازسازی کنند؛ بنابراین واژه‌ها اگرچه هر یک به تنهایی معنای قاموسی خود را در هر زبان دارند اما بنا به بافت‌های متفاوت، شرایط وقوع، اذهان گوناگون و نهایتاً گفتمان‌های متفاوت؛ دریافت، اثرگذاری و معانی نسبی متفاوتی را نشان داده و حامل گفتمان‌های متفاوتی هستند و مفهومی که از آنها در ذهن وجود دارد امری تاریخی است که در تاریخ شکل گرفته است. دستاورد این پژوهش تأیید می‌کند که واژه‌ها بازتاب تغییر مسیر صورت‌بندی‌ها و مفصل بندی‌های گفتمانی تاریخ هستند و می‌توانند به تنهایی مورد مطالعات تحلیل گفتمانی و تبارشناسانه واژه قرار گیرند.

واژه‌های کلیدی: فوکو، گفتمان، واژه، مفاهیم تاریخی-سیاسی، حقیقت گفتمانی.

۱- مقدمه

«تفکر ما مَهر زمانه و جغرافیای ما را دارد». این سخن فوکو^۲ (۱۳۸۹) در نخستین سطر کتاب *نظم/اشیا*^۳ است. فوکو در این کتاب دسته‌بندی‌هایی را که از اشیا و کلمه‌ها داریم، به چالش می‌کشد و می‌پرسد «بر مبنای کدام دلایل می‌توانیم اعتبار این طبقه‌بندی را با یقین کامل ثابت کنیم؟» (فوکو، ۱۳۸۸: ۱۹). رابطه میان زبان و شناخت موضوعی

sahraei@atu.ac.ir

۱. رایانامه نویسنده مسئول:

2. Foucault

3. The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences

است که مورد توجه زبان‌شناسی شناختی و جامعه‌شناسی زبان است؛ زبان ابزار شناخت واقعیت است یا بازنمای واقعیت و یا برسازنده واقعیت؟ از نظر فوکو هر شناختی ریشه در زندگی، جامعه و زبانی دارد که تاریخ را تشکیل می‌دهند و یک پدیده را باید در یک تطور تاریخی مورد بررسی قرار داد (فوکو، ۱۳۸۸: ۲۶). در این ساختار فکری، تعبیرهای ما به حقایق جهان شکل می‌دهد و از طریق سخن و زبان و نگاهی خاص در هر دوره است که حقیقت در جهان و پدیده‌های آن شکل می‌گیرد. «توفیق هر گفتمان در گرو رابطه آن با شبکه قدرت است. قدرت/دانش در همه جا اشکالی از حقیقت را تولید و اشکال دیگر را طرد و حذف می‌کند» (بشیریه، ۱۳۷۸: ۱۴۳). در رویکرد فوکو یک گفتمان دست‌کم چهار عنصر کلیدی دارد: ابژه، موقعیت‌های سوژه، مفاهیم، استراتژی‌ها. هر یک از این چهار عنصر می‌توانند صورت‌بندی‌های مختلفی را به واسطه کارکردهای متفاوت گزاره‌ها شکل دهند. به محض ظهور یک گفتمان، این عناصر در قالب مفصل‌بندی^۱ جدید بازتولید و خلق می‌شوند و به این صورت مفاهیم به عنوان برساخته‌های گفتمانی ادراک می‌شوند. هر جامعه‌ای به تعبیر فوکو «رژیم‌های حقیقت»^۲ (فوکو، ۱۹۸۰: ۹۳) خود را دارد و به واسطه آن تولید گفتمان را که به معنای تولید حقیقت است، کنترل و سازماندهی می‌کند. مسئله محوری فوکو ارتباط سه‌گانه «قدرت، دانش و گفتمان» است.

در این پژوهش ردپای روابط و صورت‌بندی‌های گفتمانی را در واژه‌ها به عنوان مصداقی از حقیقت و برساخته گفتمانی در کلام می‌کاویم و به برخی واژه‌های تاریخی-سیاسی توجه داریم که در متون فارسی و یا حتی گفتگوهای روزمره به‌گونه‌ای به کار می‌روند که گویی واژگانی با مصادیق مطلق و تعاریف دقیق هستند. گویندگان، معانی واژه‌ها را بدیهی تلقی کرده و از مبانی ایدئولوژیکی ورای این مفاهیم غفلت می‌ورزند. این صورت‌بندی‌های بدیهی تلقی شده، وابسته به گفتمان‌های تاریخی‌اند و در هر دوره، در واژه‌ها به عنوان ابزار بازنمایی هر آنچه رخ داده و می‌دهد ثبت و ماندگار می‌شوند و به مثابه نماینده یک گفتمان یا صورت‌بندی گفتمانی کلیتی از معانی، مفاهیم و تاریخچه هر آنچه رخ داده است را با خود حمل می‌کنند. «مفاهیم سیاسی اغلب موضوع مجادلات ایدئولوژیک عمیق هستند و سیاست همواره با جدال معناها مختلف مفاهیم سروکار دارد. از این رو باید پذیرفت که نسخه‌هایی گوناگون از مفاهیم سیاسی وجود دارند» (توحیدفام، ۱۳۸۱: ۱۸-۱۹). چنانکه گرونر (۱۹۶۷) می‌گوید: این کلمات نه در یک نظریه اجتماعی، بلکه در چندین دیدگاه استفاده می‌شوند و هنگام استفاده از این واژگان و اصطلاحات لازم است که اضافه شود بنا به نظر کدام گروه [کدام گروه سیاسی یا

1. articulation
2. regimes of truth

اجتماعی]. در پژوهش حاضر در پی پاسخ به این پرسش هستیم که: چگونه صورت‌بندی‌های تاریخی و گفتمان‌ها و ماهیت متغیر آنها در واژه‌ها نمود یافته است و با واژه‌ها بازتولید و یادآوری می‌شود؟ به عبارت دیگر چگونه «واژه» به تنهایی یک گفتمان قابل تحلیل است؟ در بحث از گستره صورت‌بندی‌ها و گفتمان‌ها، رابطه یا تقابل آنها، سخن از درست و غلط نیست و نقطه توجه نبرد حقیقت‌های واژگانی است. ما در پی تحلیل و توصیف دگرگونی‌ها در تحول تاریخی گفتمان واژه هستیم و علّیت و چرایی وقوع صورت‌بندی‌های تاریخی مورد نظر ما نیست.

۲- پیشینه پژوهش

کشاورز (۱۹۸۸) و ذالنور (۱۳۷۲) با رویکرد معنا شناسانه و به شیوه تحلیل مؤلفه‌ای پژوهش‌هایی هستند که به تأثیر تحولات سیاسی - اجتماعی پس از انقلاب بر دگرگونی واژه‌ها پرداخته‌اند. حقیقت (۱۳۸۲) تا حدی به پیشینه تاریخی واژگان علوم سیاسی اشاره می‌کند و معتقد است برخی مفاهیم و اصطلاحات در مقاطع تاریخی دچار تفسیرها و تعبیرهای متفاوت و متنوعی شده‌اند. کشاورز (۱۳۸۸) به بررسی میزان کاربرد واژه‌های سیاسی بر اساس متغیرهایی چون ژانر، بافت، جنسیت و نوع نشریه پرداخته است. رضازاده زوارم (۱۳۸۹) نشان می‌دهد که چگونه رویدادهای مهم و تأثیرگذاری چون جنگ‌ها و برقراری ارتباط تجاری با سایر کشورها در پیدایش واژه‌ها به‌جا مانده است. پژوهش رحمانیان (۱۳۸۲) و رضایی و مرادی (۱۳۹۵) اگرچه نگاه تبارشناسانه و یا گفتمانی ندارد اما در تحلیل ریشه‌های مفاهیم سیاسی تاریخ ایران قابل تأمل است. عبدالله‌یوا (۱۳۹۵) به تفاوت اصطلاحات سیاسی در فارسی و قزاقی توجه دارد. فرج الهی (۱۳۹۷) بدون تأکید مستقیم بر گفتمان واژه‌ها، گفتمان روزنامه‌ها را بر اساس مجموعه واژه‌های هر یک مورد مقایسه قرار می‌دهد. بستانی و دیگران (۱۳۹۸) با رویکرد تاریخ انگاره به «بررسی تغییرات انگاره واژه شیعه در طول تاریخ اسلام» می‌پردازند. منصور (۱۳۹۹) اگرچه موارد متعددی از تغییر معنی واژه‌های سیاسی در جمله را بررسی می‌کند، صرفاً یک مطالعه پیکره‌ای، متن محور و فارغ از هرگونه تحلیل گفتمان است. در پژوهش‌های خارجی و در تحلیل برداشت‌های متفاوت از معنای واژه‌های اجتماعی - سیاسی، به‌عنوان نمونه گرونر (۱۹۶۷) به تحول واژه‌های مشتق از مفهوم «بورژوازی» و معناهای متفاوتی که در هر دور زمانی یا در هر طبقه و فرقه اجتماعی از این مفهوم دریافت شده‌است، اشاره دارد. دونن ویسوچ^۱ (۲۰۱۵) بر این ادعاست که مفهوم «اروپا» صرفاً از طریق فرهنگ ساخته می‌شود و به این می‌پردازد که چه معنایی از اروپا در اماکن فرهنگی و متناسب با هم‌جواری این مراکز با ساختارهای سیاسی متفاوت، پدیدار می‌شود. در پژوهش مشابه، اودی^۲ (۲۰۱۷) به مطالعه سیر تحول واژه و مفهوم «اروپا» در نوشته‌های دوره رنسانس فرانسه توجه دارد. ژانگ

1. Dunin-Wąsowicz.

2. Oddy.

(۲۰۱۹) نیز به بررسی چگونگی تغییر روند معنای برخی واژه‌ها در دوره‌های کوتاه زمانی (ماهانه) در اخبار توجه دارد. لئو و همکاران (۲۰۱۹) با مطالعه بر روی جوانان مکزیکی تبار در دانشگاهی در کالیفرنیا، به تأثیرات واژه‌های سیاسی بر روی احساسات افراد پرداخته‌اند. پژوهش مشابه دیگری با همین عنوان از دیگل (۲۰۱۹) تأثیر شعارهای سیاسی ضد مهاجرتی را در مدارس سن دیگو و کالیفرنیا در دو مقطع زمانی بررسی می‌کند. یک پژوهش در حوزه علوم زیستی (ساتو و ساتو، ۲۰۱۹) نیز با بررسی عناوین و چکیده مقالات این حوزه در طی ۵۰ سال گذشته اصطلاحات و واژه‌های پربسامد را استخراج کرده و بر اساس آن سه مرحله تاریخ - گفتمانی را شناسایی و توصیف کرده بود. کانهاک^۱ (۲۰۲۰) تاریخچه فکری یکی از انقلابی‌ترین مفاهیم اندیشه بین‌المللی یعنی «فراملیتی بودن»^۲ را بررسی می‌کند. گو^۳ (۲۰۲۰) به بررسی گفتمان «عشق»^۴ به عنوان یک مفهوم احساسی که به واژگان چینی راه پیدا کرده و در مقطعی خاص در تاریخ معاصر این کشور محبوبیت یافته است، می‌پردازد. جوزف (۲۰۲۱) به بررسی کاربرد کلمه «راذل و اوباش»^۵ توسط رهبران سیاسی جهان از طریق ارزیابی سخنان سیاسی، توثیقات و گزارش‌های رسانه‌ای می‌پردازد. در نهایت، پژوهشی که مستقیماً واژه‌ها و مفاهیم سیاسی در زبان فارسی را از منظر رویکرد نظری فوکو بررسی و تحلیل کند، در پژوهش‌های ایرانی و خارجی یافت نشد.

۳- چارچوب نظری: «رویکرد گفتمانی فوکو»

رایج‌ترین تفسیر در مورد آثار فوکو و زندگی فکری او، تقسیم‌بندی دوگانه «دوره متقدم یا دیرینه‌شناسی» و «دوره متأخر یا تبارشناسی» است (اسمارت، ۲۰۰۲: ۴۷). در دیرینه‌شناسی، فوکو تنها بر حوزه‌های گفتمانی تأکید دارد و در تبارشناسی به حوزه‌های غیر گفتمانی نیز توجه می‌کند اما نگرش تاریخی در هر دو یکسان است (دریفوس، ۱۳۷۸: ۲۳). تبارشناسی هم‌زمان یک نظریه، روش پژوهشی و چارچوب مفهومی «مؤثر و انتقادی»^۶ است. تبارشناسی فراتر از روش^۷، در گام نخست نوعی رهیافت نظری^۸ است که نوعی رویکرد و جهت‌گیری نظری را نیز در خود دارد. از سوی دیگر انتقادی است زیرا به افشای شیوه‌های کمیاب‌سازی^۹ یا به عبارتی دور از دسترس قرار دادن گفتمان‌ها می‌پردازد (فوکو، ۱۹۷۱) و هدف آن نمایان کردن این نکته است که ارزش‌ها و حقایق بدیهی انگاشته شده موجود را می‌توان به چالش کشید. همچنین مؤثر است زیرا درصد

1. Canihac.
2. supranationality.
3. Guo.
4. "ai" 愛 (love).
5. "thugs".
6. effective and critical
7. method
8. approach
9. rarefaction

نشان دادن صورت‌بندی‌های گفتمانی یا چگونگی رخ نمودن گفتمان‌هاست. نگاه تبارشناسانه فوکو ماهیتی ضد ارزش‌گذارانه دارد یعنی در میان بحث از گستره صورت‌بندی‌ها و گفتمان‌ها، سخن از درست و غلط یا هرگونه ارزش‌گذاری نیست، نقطه توجه فقط خود «نبرد حقیقت‌هاست» (فوکو، ۱۹۸۰: ۲۰۹). تبارشناسی یک نظریه هستی‌شناسانه^۱ است، نظریه‌ای درباره ماهیت جهان به مثابه یک هستی تاریخی، یعنی تمامی پدیده‌ها در تاریخ شکل گرفته‌اند و رویکردی نام‌نگارانه^۲ است یعنی جهان و تمام پدیده‌های آن هیچ خصوصیت ذاتی ندارد و در طول زمان، ثابت و بدون تغییر باقی نمی‌ماند (شرت، ۱۳۹۰: ۱۸۴-۱۸۷). مسئله تبارشناسی مسئله تاریخ زمان حال است؛ اینکه چگونه در یک زمان تاریخی خاص (در یک نقطه گسست) به تدریج احکام و گزاره‌های جدیدی متفاوت از گزاره‌های پیشین در مورد پدیده ظاهر می‌شوند. مقصود از گسست اینجا تغییر مسیر صورت‌بندی‌ها و مفصل‌بندی‌هاست (فوکو، ۱۳۸۱: ۳۷۸). فوکو در *نظم/اشیاء* نشان می‌دهد که چگونه ساختار حقیقت در طول تاریخ دچار تحول شده‌است و در تبارشناسی، حقیقت‌نمایی را به چالش می‌کشد و تأکید دارد که در هر دوره مجموعه‌ای از تعبیر و تفسیرها هستند که به عنوان حقیقت صورت‌بندی شده‌اند. از دید فوکو (۱۳۶۸) حقیقت، پیوسته و به تناسب تغییر در شرایط و مقتضیات دچار دگرگونی می‌شود. رویکرد گفتمانی فوکو به توصیف خود دگرگونی‌ها محدود است و مسئله علیت کنار گذاشته می‌شود (فوکو، ۱۳۸۹: ۸).

۴- روش پژوهش

این پژوهش بر پایه رهیافت نظری رویکرد تحلیل گفتمانی فوکو و یک مطالعه درزمانی است. فوکو داده‌های گفتمانی واقعی یا به عبارتی متون واقعی و مشخص را تحلیل نمی‌کند، فوکو سازوکارهای خود «گفتمان» را تحلیل می‌کند (فرکلاف، ۱۹۹۳: ۵۶). روش پژوهش حاضر، کیفی-کمی و مبتنی بر توصیف و تحلیل است و تمرکز بر مؤلفه تاریخ و زمان در جهت تأکید بر تکوین و تحول مفاهیم است. این پژوهش طی دو مرحله/دو پرسشنامه صورت گرفت. نخست بر اساس منابع کتابخانه‌ای و مطالعه بر روی بار معنایی واژگان تاریخی - سیاسی، یک پرسشنامه پاسخ باز در اختیار ۱۱۰ نفر از دانشجویان محقق در دانشگاه‌های علوم پزشکی (نیمسال دوم ۹۸-۹۹) قرار داده شد که با ذکر توضیح و نمونه مبتنی بر «مجموعه‌های واژگانی که در طول تاریخ یک جامعه، تغییر بار معنایی قابل توجهی دارند؛ به این معنی که در یک دوره این مجموعه واژگانی بر ارزش‌های خاصی در جامعه دلالت می‌کنند و در دوره دیگر تبدیل به ضد ارزش می‌شوند» از آنها می‌خواست نمونه‌های دیگری که می‌شناسند را ذکر کنند. واژه‌های پرسش شده در پرسشنامه دوم بر اساس پاسخ‌های مشارکان گروه اول انتخاب شد. در پرسشنامه دوم ۵ گروه پرسش مطرح شد که گام‌به‌گام به صورت یک سیر تدریجی،

1. ontological
2. nominalist

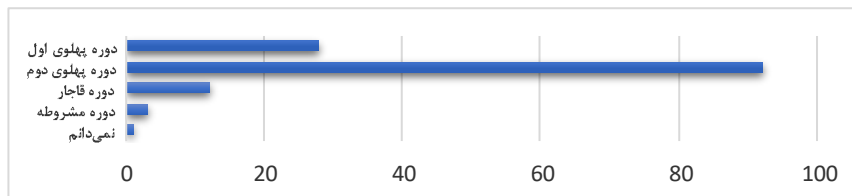
گفتمان واژگان را از منظر مشارکان ارزیابی می‌کرد. برای تنظیم نهایی و افزایش روایی محتوایی پرسش‌های مطرح‌شده در پرسشنامه از نظرات جمعی از صاحب‌نظران حوزه‌های زبان‌شناسی، ادبیات فارسی و روزنامه‌نگاری سیاسی - اجتماعی بهره بردیم تا پرسش‌ها معرف محتوا و هدف پژوهش باشند. پرسشنامه دوم در قالب گوگل‌فرم در اختیار دانشجویان محقق (نسل جوان معاصر) در نیمسال اول ۹۹-۱۴۰۰ قرار گرفت. در مجموع ۱۳۵ پاسخنامه از ۶۰ آقا و ۷۵ خانم که به‌طور میانگین بین ۱۸ تا ۳۱ سال سن داشتند، جمع‌آوری شد. داده‌ها به صورت کیفی و کمی و در قالب آمار و نمودار توصیف و تحلیل گردید و تحلیل کمی و آمار استنباطی داده‌ها در بخش ۵-۱ و ۵-۳ که شامل ۲۱ گویه بودند با نرم‌افزار SPSS (نسخه ۲۲) ارائه شده است.

۵- تحلیل و بررسی داده‌ها

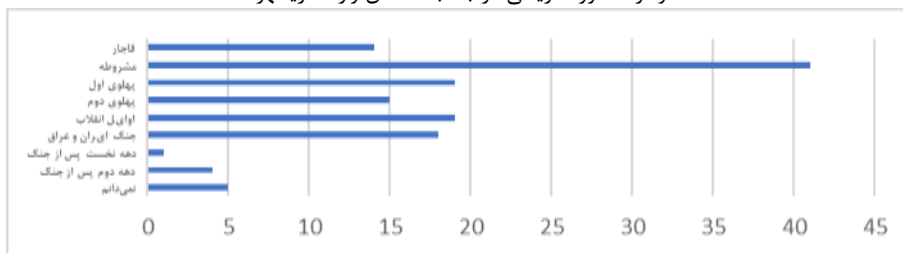
پژوهش حاضر برداشت گفتمانی مشارکان از واژه‌های تاریخی - سیاسی را ارزیابی می‌کند و کوشیده است با ارائه پاسخ‌ها در قالب عدد، آمار و نمودار، تصویر روشنی از داده‌ها ارائه دهد. در پرسشنامه این پژوهش، ۵ گروه پرسشی طراحی شده بود:

۱-۵- بررسی پیوند واژه با دوره‌های تاریخی (گروه پرسشی نخست):

در پرسش نخست، ۹ واژه که فرض می‌شد دارای گفتمان تاریخی - سیاسی در ارتباط با دوره‌های زمانی خاصی در تاریخ ایران هستند در ارتباط با ۹ دوره تاریخی مورد پرسش قرار گرفت: «به نظر شما هر یک از واژه‌های زیر را بیشتر به کدام دوره زمانی در تاریخ ایران می‌توان وصل کرد؟». پاسخ مشارکان طبق نمودارهای شماره ۱ تا ۱۴ بود:

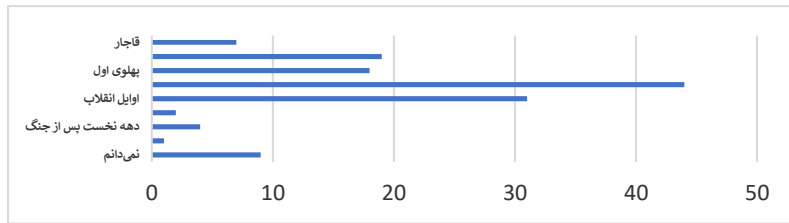
نمودار ۱- دوره تاریخی مرتبط با گفتمان واژه «آریامهر»

نمودار ۲- دوره تاریخی مرتبط با گفتمان واژه «وطن پرست»

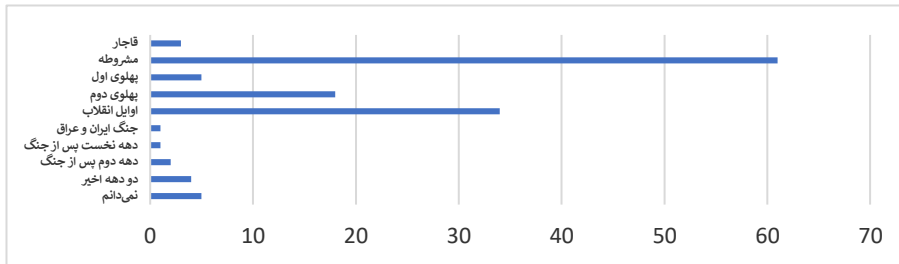
واژه «آریامهر» برای ۹۲ مشارک، گفتمان دوره پهلوی دوم را تداعی کرده است. برای باقی مشارکان اگر دوره دقیق مشخص نبوده است اما همچنان زمان این واژه در حوزه

گفتمان تاریخی حکومت‌های پادشاهی به نظر رسیده است. «وطن‌پرست» برای بیش از ۴۰ مشارک متعلق به گفتمان تاریخی دوره مشروطه بوده است. انتخاب دو دوره «جنگ» و «انقلاب» شاید نمایانگر این باشد که برای این مشارکان مفهوم واژه «وطن‌پرست» تداعی‌کننده افراد مربوط به این دو جریان تاریخی است، چنانکه در پرسش‌های بعدی و پاسخ باز هم خواهیم دید که برای برخی مشارکان این واژه تداعی‌گر این دو گفتمان تاریخی - سیاسی بوده است.

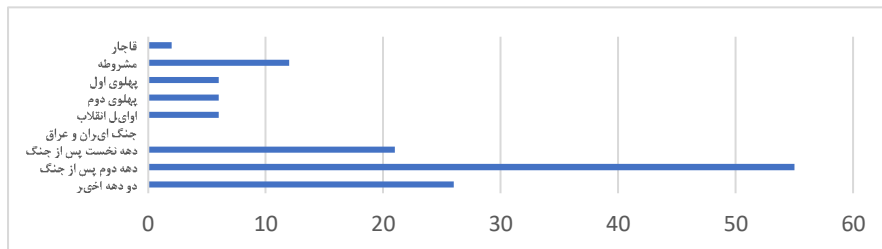

نمودار ۳- دوره تاریخی مرتبط با گفتمان واژه «توده‌ای»

واژه «توده‌ای» که به نظر می‌رسد برای نسل جدید واژه و گفتمانی نسبتاً ناآشنا تر باشد، اگرچه نسبت به سایر واژه‌ها پراکندگی بیشتری نشان می‌دهد با این حال حوزه زمانی پاسخ‌ها در اکثر مشارکان درست است. «آزادخواه» برای ۶۱ نفر از مشارکان در پیوند با دوره «مشروطه» دریافت شده است و مشابه واژه «وطن‌پرست» آمار معناداری (۳۴ پاسخ) در ارتباط با «دوره اوایل انقلاب» مشاهده می‌شود. می‌توان فرض کرد که برای مشارکان نسل حاضر مصداق «وطن‌پرست» و «آزادخواه» کسانی هستند که در دوره دفاع مقدس و اوایل انقلاب برای وطن و آزادی جنگیده‌اند:

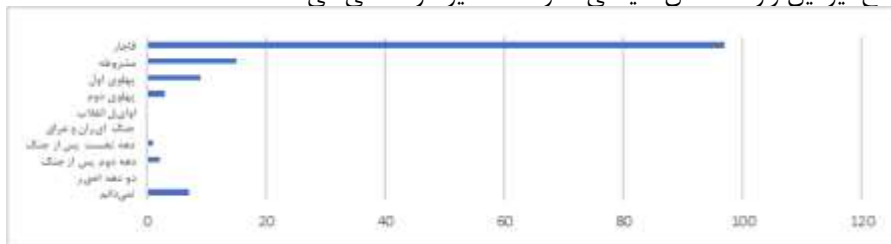

نمودار ۴- دوره تاریخی مرتبط با گفتمان واژه «آزادخواه»

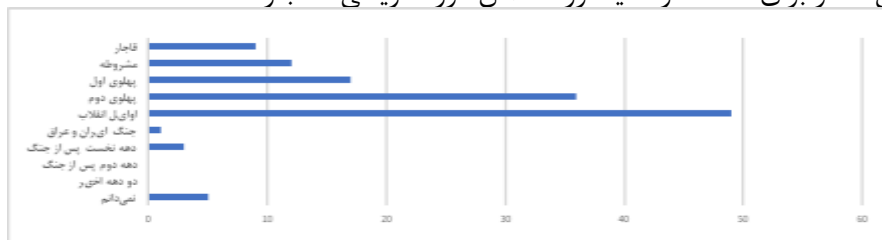
نمودار ۵- دوره تاریخی مرتبط با گفتمان واژه «اصلاح‌طلب»

«اصلاح‌طلب» اگرچه تخصصی‌تر و با مفهوم تاریخی این واژه کمی متفاوت است، اما همچنان در ۵۵ نفر دریافت گفتمان تاریخی آن به «دهه دوم پس از جنگ» ارجاع داده شده است. در ۲۶ پاسخ نیز این واژه گفتمان سیاسی «دو دهه اخیر» را تداعی می‌کند.

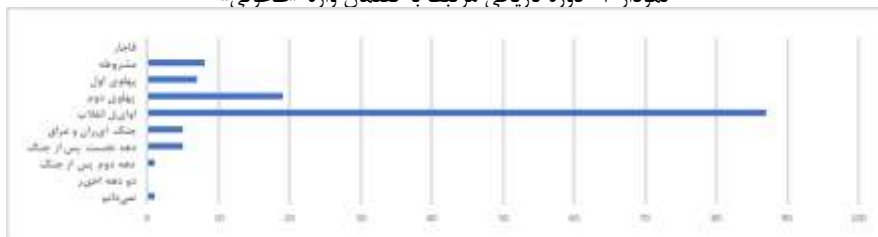

نمودار ۶- دوره تاریخی مرتبط با گفتمان واژه «رعیت»

«رعیت» با تفاوت معناداری با سایر گزینه‌ها، گفتمان تاریخی بسیار واضحی را تداعی می‌کند و برای ۹۷ مشارک یادآور گفتمان دوره تاریخی «قاجار» است.

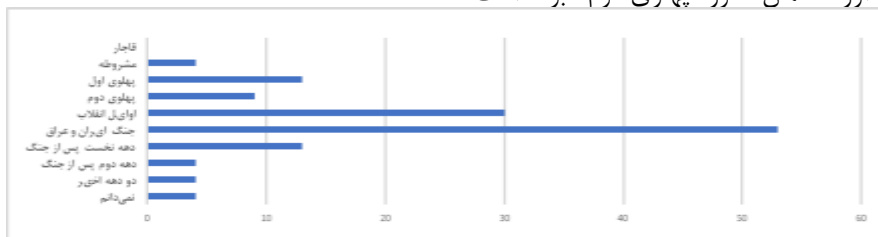

نمودار ۷- دوره تاریخی مرتبط با گفتمان واژه «طاغوتی»

نمودار ۸- دوره تاریخی مرتبط با گفتمان واژه «انقلابی»

«طاغوتی» در ۴۹ پاسخ به «دوره اوایل انقلاب» مرتبط شده است. «انقلابی» با تفاوت معناداری از سایر گزینه‌ها برای ۸۷ مشارک تداعی‌گر گفتمان «دوره اوایل انقلاب» و برای ۱۹ مشارک یادآور گفتمان «دوره پهلوی دوم» بوده است.

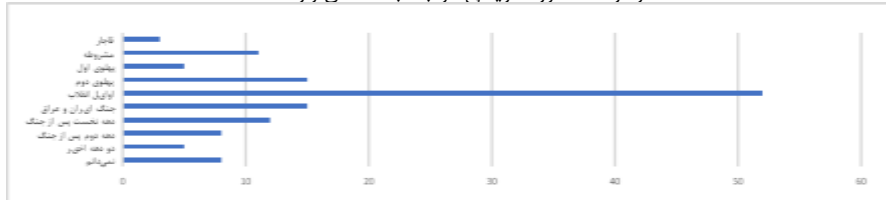

نمودار ۹- دوره تاریخی مرتبط با گفتمان واژه «پاسدار»

«پاسدار» برای ۵۳ مشارک یادآور «دوره جنگ ایران و عراق» است و ۳۳ مشارک آن را در ارتباط با گفتمان «دوره اوایل انقلاب» می‌دانند. برای واژه «فتنه» ۵۶ مشارک گزینه «دو دهه اخیر» را انتخاب کرده‌اند. پراکندگی داده‌ها در سایرگزینه‌ها (و ۱۱ پاسخ «نمی‌دانم») نشان می‌دهد احتمالاً مشارکان ما در این پرسش دو حالت داشته‌اند؛ یا آشنا به سیاست هستند و دقیقاً واژه تداعی‌گر یک جریان سیاسی مشخص برای آنها است یا اطلاعات سیاسی زیادی درباره وقایع اخیر ندارند و ارتباط واژه با دوره‌های تاریخی را دریافت نمی‌کنند و گفتمان‌های متفاوتی به ذهن آنها متبادر شده است. واژه «کمیت» با توجه به اینکه معنای اصطلاحی آن تنها در یک دوره تاریخی خاص مصداق داشته است، حالتی مانند «فتنه» دارد. ۵۲ مشارک گفتمان «دوره اوایل انقلاب» را برای آن انتخاب کرده‌اند اما باقی مشارکان تقریباً بدون تفاوت معناداری و احتمالاً به سبب آنکه مصداق تاریخی واژه را نمی‌شناخته‌اند، به‌طور پراکنده سایر گزینه‌ها را انتخاب کرده‌اند:

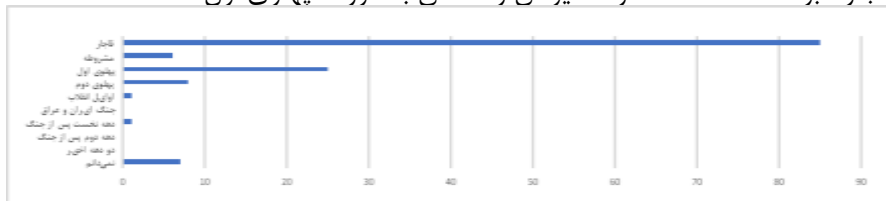

نمودار ۱۰- دوره تاریخی مرتبط با گفتمان واژه «فتنه»

نمودار ۱۱- دوره تاریخی مرتبط با گفتمان واژه «کمیت»

«آریاب» مانند «رعیت» برای اکثر مشارکان (۸۵ نفر) تداعی‌گر گفتمان‌های «دوره قاجار» بوده است. ۲۵ مشارک نیز آن را متعلق به دوره «پهلوی اول» دانسته‌اند:

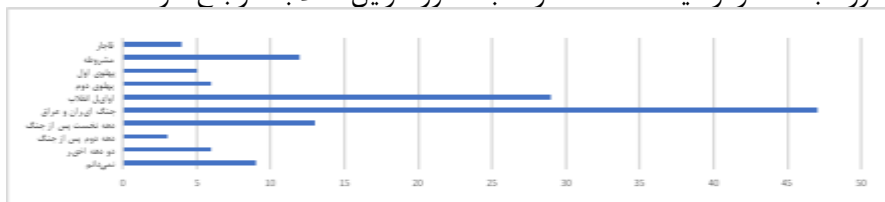
نمودار ۱۲- دوره تاریخی مرتبط با گفتمان واژه «آریاب»

واژه «اعلیحضرت» با کاربردی عام در حکومت‌های پادشاهی، گفتمان هر سه دوره «پهلوی دوم»، «پهلوی اول» و «دوره قاجار» را برای مشارکان تداعی کرده است.

نمودار ۱۳- دوره تاریخی مرتبط با گفتمان واژه «علیحضرت»

«جهادگر» که نسبت به واژه‌های دیگر کمتر به عنوان اصطلاح سیاسی - اجتماعی شناخته می‌شود و می‌تواند به چندین جریان تاریخی - سیاسی مربوط باشد (جبهه جهادگران اسلامی، جهاد سازندگی، جهاد به معنی دفاع مقدس)، برای مشارکان گفتمان‌های تاریخی متفاوتی را تداعی کرده است. از دیدگاه ۴۷ مشارک به گفتمان «دوره جنگ» و از دیدگاه ۲۹ مشارک به «دوره اوایل انقلاب» ارجاع دارد.

نمودار ۱۴- دوره تاریخی مرتبط با گفتمان واژه «جهادگر»

در مجموع واژه‌ها در ذهن مشارکان (علیرغم اینکه همه متعلق به نسل جدید هستند) تداعی گر گفتمان‌های دوره‌های تاریخی - سیاسی مشخصی هستند. دو واژه «آریامهر» و «انقلابی» مرجع واضح‌تر و «وطن‌پرست»، «جهادگر» و «علیحضرت» بیشترین ابهام گفتمانی را در ذهن مشارکان داشته‌اند.

۲-۵- بررسی تفاوت گفتمان واژه در دوره‌های تاریخی متفاوت (داده‌های گروه پرسشی دوم): در پرسش دوم، ۳ واژه تاریخی با دو دوره زمانی متفاوت داده شده بود که مشارک بنویسد «این واژه‌ها در هریک از دوره‌های تاریخی چه مفهوم و بار معنایی دارد؟». هدف این بود که بدانیم آیا واژگان سیاسی در هر دوره تاریخی تعریف و برداشت متفاوتی دارند؟ و آیا تفاوت گفتمان یک واژه در دو فضای فکری متفاوت برای مشارکان قابل دریافت است؟ پاسخ‌ها در هر بخش به دو دسته تقسیم و شمارش شد: پاسخ‌هایی که به نوعی به تفاوت مفهوم و بار معنایی واژه در آن دوره زمانی خاص اشاره کرده و تأییدی بر دریافت گفتمان واژه بودند و دسته دوم پاسخ‌های پراکنده‌ای که عموماً یا معادل لغوی یا توضیح بی‌ربطی برای بار معنایی واژه تلقی می‌شد و برای ما به منزله رد فرضیه و عدم دریافت گفتمان واژگان بود. نمونه پاسخ‌ها به ترتیب به شرح زیر است:

الف- «سلطنت طلب»، دوره پهلوی دوم؛ دریافت بار معنایی-تاریخی واژه: بار معنایی مثبت-فرد وفادار به کشور-افراد حامی محمدرضا شاه-در آن دوره یک کلمه دارای بار مثبت بوده و هرکس طرفدار سلطنت و سلطنت طلب بود به عبارتی میهن‌پرست محسوب می‌شده-به معنای انسانی که موافق حکومت حاکم بوده است. عدم دریافت: بار معنایی منفی و مفهوم قدرت‌طلبی-نشان دهنده قدرت و دیکتاتوری-خواهان نفی آزادی-شخصی که به دنبال سلطنت و سلطه بر مردم بوده و بار معنایی منفی.

ب- «سلطنت‌طلب»، دورهٔ اوایل انقلاب؛ دریافت بارمعنایی-تاریخی واژه: کسی که مخالف با انقلاب و جمهوری اسلامی است-حامل بار معنایی منفی در حمایت شاه یا سلسله پادشاهی-ضد انقلاب-وطن‌فروش-افراد موافق حکومت شاهنشاهی «جنبهٔ منفی»-سلطنت‌طلب در اوایل انقلاب دقیقاً بار معنایی مخالف با دورهٔ دوم پهلوی دارد و به کسی گفته می‌شود که به نظام سیاسی انقلاب پایبند نبوده و خیانت کرده است. **عدم دریافت:** کسی که به دنبال حکومت بر مردم از راه نادرست است و علاقه‌مند به زندگی تجملاتی است-کسی که طمع سلطنت دارد.

ج- «انقلابی»، دوره پهلوی دوم؛ دریافت بارمعنایی-تاریخی واژه: بار معنایی منفی-فرد شورشی-مرتد و یاغی-به مفهوم آشوبگر و اغتشاش‌گر بوده و کسی بوده که مخالف حکومت بوده است-در صورت فهمیدن اینکه فردی انقلابی است تبعات بدی می‌توانسته از نظر سیاسی برایش داشته باشد-بار منفی داشته و منظور افرادی آشوبگر و برهم زنندهٔ نظم و اوضاع بوده است. **عدم دریافت:** مخالف انحصارطلبی و استکبارستیز-داشتن اصلاحات در قانون اساسی و آزادیخواهی.

د- «انقلابی»، دههٔ نخست پس از جنگ؛ دریافت بارمعنایی-تاریخی واژه: بار معنایی مثبت-گوش به فرمان امام خمینی-ساختن کشور از نو-پیرو آرمان‌های امام راحل-کسانی که در سازندگی پس از جنگ نقش داشتند-بسیجی‌ها و سپاهی‌ها-کسانی که جنگ رفتند و از کشور و انقلاب دفاع کردند-جانبازان و جان برکفان حاضر در صحنه جنگ-به آنها پیروان خط امام نیز گفته می‌شد-طرفدار سازندگی و بازسازی خرابی‌های حاصل از جنگ. **عدم دریافت:** خیزش‌های مردمی-مخالف حکومت.

ه- «شازده»، دورهٔ قاجار؛ دریافت بارمعنایی-تاریخی واژه: بار معنایی مثبت-فرد بالا مقام و ثروتمند-فرزندان و نوادگان پادشاه که بسیار مورد احترام بوده و در دربار سمت داشتند-فرزندان، نوه‌ها، نتیجه‌ها و دیگر اقوام قاجاری. **عدم دریافت:** خطاب بر فرزندان پادشاهان-کسی که جزو دسته ثروتمند آن دوره حساب می‌شد مثل بازاری‌ها.

و- «شازده»، دورهٔ پهلوی اول؛ دریافت بارمعنایی-تاریخی واژه: بار معنایی منفی-معنی تمسخرآمیزی داشته و به شاهزادگان قبلی قاجار اطلاق می‌شده-شاهزاده‌های بازمانده از قاجار که دیگر ارج و قرب گذشته را نداشتند-تمسخر بازماندگان قاجاریان. **عدم دریافت:** فرزند شاه-کسانی که دارای اصالتی سلطنتی هستند و از اقبشار مهم و سیاسی جامعه‌اند-فرزند مقام‌های دولتی.

در نهایت نتیجه مجموع داده‌های این پرسش به شرح جدول (۱) بود:

جدول ۱- نتیجه داده‌های گروه پرسشی دوم	«سلطنت‌طلب» دورهٔ پهلوی دوم	«سلطنت‌طلب» دورهٔ اوایل انقلاب	«انقلابی» دوره پهلوی دوم	«انقلابی» دههٔ نخست پس از جنگ	«شازده» دورهٔ قاجار	«شازده» دورهٔ پهلوی اول
دریافت گفتمان واژه	۷۵٪	۸۰٪	۷۶٪	۹۵٪	۶۱٪	۳۲٪
عدم دریافت گفتمان واژه	۲۵٪	۲۰٪	۲۴٪	۵٪	۲۷٪	۶۰٪
نمی‌داند	-	-	-	-	۱۳٪	۸٪

۵-۳- بررسی پیوند واژه با گفتمان‌های تاریخی (داده‌های گروه پرسشی سوم)

در این بخش ۷ واژهٔ تاریخی-سیاسی در ارتباط با ۷ دستهٔ واژگانی با این عنوان که «هریک از واژه‌های زیر را از نظر تاریخی (تاریخ سیاسی-اجتماعی) به کدام مجموعهٔ کلمات می‌توان وصل کرد؟» مورد پرسش قرار گرفت. واژه‌های انتخاب‌شده، مجموعه‌هایی هستند که از نظر پژوهشگران این تحقیق به تنهایی و حتی بدون هیچ بافت کلامی، هر یک ذهن را ناخواسته به گفتمان تاریخی خاصی در تاریخ اجتماعی-سیاسی ایران ارجاع می‌دهند، گفتمان‌هایی که هر یک مجموعهٔ واژگانی و ادبیات کلامی

خاصی را در زمان خود داشته و دارند. هدف این بود که بسنجیم آیا مخاطبان ارتباط و پیوند این واژه‌ها را بدون هیچ بافت کلامی، در پیش‌زمینه ذهنی خود دریافت می‌کنند؟ برداشت گفتمانی مشارکان به شرح جدول (۲) بود:

جدول ۲- نتایج داده‌های بخش ۵-۳- برداشت مشارکان از پیوند واژه با گفتمان‌های تاریخی

دسته‌های واژگانی	شاهدخت علیاحضرت سلطنت‌طلب همایونی تاج‌گذاری درباری	اخوی برادر خواهر بسجج بسیجی انقلابی چادر راهیمیایی سپاه‌کمیته	مجاهدین [خلق] منافقین رفیق فدایی	اصلاح‌طلب اصول‌گرا انقلابی چپ چپی	آزادخواه روشنفکر دولت ملت وطن ملی‌گرایی	مستضعف، طاغوت طائغوتی کاخ‌نشین کوخ‌نشین خودکفایی وابستگی جهاد سازندگی ضدانقلاب	ایثار/ایثارگر جانبازرزمنده دفاع مقدس جهاد/جبهه عملیات شهید پاسدار آزاده/جانبازرزمنده
محافظة کار	۴	۹	۲۲	۷۴	۱۴	۷	۵
آریامهر	۱۳۱	-	-	-	۱	۴	-
پاسدار	-	۷۶	۳	-	-	۳	۵۰
توده‌ای	۴	۷	۹۵	۱۴	۱۱	۳	-
وطن‌پرست	۱۶	۶	۵	۵	۸۶	۳	۱۴
جهادگر	-	۱۹	۷	۱	۵	۳۲	۶۹
رزمنده	-	۱۸	۲	۲	-	۱	۱۱۲

واژه «محافظة کار» بیش از همه گزینه‌ها ذهن مشارکان را به سمت واژگانی که دلالت بر جناح‌ها و جهت‌گیری‌های سیاسی دارند، برده است و ۷۴ نفر از مشارکان این دسته واژگانی را انتخاب کرده‌اند. درباره واژه «آریامهر» به نظر می‌رسد به‌طور واضح دلالت گفتمانی صریح‌تری وجود دارد، ۱۳۱ مشارک در ارجاع و پیوند گفتمان این واژه با واژگانی چون «شاهدخت، علیاحضرت...» با یکدیگر هم قول هستند. «پاسدار» در پیش‌زمینه ذهنی مشارکان ظاهراً با تفاوت اندک، دو جریان و گفتمان را تداعی می‌کند: یکی «پاسدار» در مفهوم اعضای «کمیته انقلاب اسلامی» و در پیوند با گفتمان این نهاد و مجموعه واژه‌های مرتبط با آن مانند «اخوی، برادر...» که انتخاب ۷۶ مشارک بوده است و دیگر «پاسدار» در مفهوم «رزندگان دوره دفاع مقدس» و در پیوند با گفتمان واژه‌هایی چون «ایثار، ایثارگر...» که ۵۰ مشارک آن را انتخاب کرده‌اند. «توده‌ای» برای ۹۵ نفر از مشارکان، یادآور گفتمان فرقه‌های اواخر پهلوی دوم و اوایل انقلاب از جمله «مجاهدین خلق، منافقین...» بوده است. پراکندگی پاسخ‌ها بدون تفاوت معنادار در گزینه‌های دیگر نشان می‌دهد احتمالاً برای باقی مخاطبان واژه ناآشنا بوده است. برداشت ۸۶ نفر از مشارکان از گفتمان واژه «وطن‌پرست» تداعی مجموعه واژه‌های عصر مشروطه و پس از آن است و برای ۱۴ مشارک یادآور گفتمان دفاع مقدس با واژه‌های «ایثار، ایثارگر...» است. برای واژه «جهادگر» دو گفتمان بیش از همه در ذهن مخاطبان برانگیخته می‌شود: «جهاد» در پیوند با دفاع مقدس و جنگ تحمیلی با واژه‌هایی چون «ایثار، ایثارگر...» که ۶۹ مشارک آن را برگزیده‌اند و «جهاد» در پیوند با گفتمان «جهاد سازندگی» و «شعار رسیدگی به مناطق محروم و دورافتاده در ایران» با تداعی واژگانی

چون «مستضعف، طاغوت...» که ۳۲ مشارک آن را انتخاب کرده‌اند. واژه «رزمنده» برای ۱۱۲ مشارک تداعی‌گر گفتمان «دفاع مقدس» و برای ۱۸ مشارک یادآور گفتمان اوایل انقلاب است.

۴-۵- بررسی پیوند واژه با گفتمان‌های متفاوت (پاسخ‌های باز گروه پرسشی چهارم):

پرسش‌های «پاسخ باز» این بخش، درک و دریافت مشارکان را از مجموعه واژه‌های پیشین می‌سنجد. این بار از مشارکان خواسته‌ایم بنویسند «هر یک از مجموعه واژه‌های بالا چه واژه‌های دیگری را در ذهن شما تداعی می‌کند؟» هدف این بود که در راستای تکمیل داده‌های پرسش‌های قبلی، دریابیم این واژگان چه گفتمان‌هایی را در ذهن مخاطبان برمی‌انگیزد. نمونه پاسخی مشارکان به شرح زیر بود:

الف- «شاهدخت-علیاحضرت-سلطنت‌طلب-هماپونی-تاجگذاری-درباری»؛ گفتمان تاریخی و خنثی: پهلوی-حکومت شاهنشاهی-رضاخان-کشف‌حجاب-کمال‌الملک-جشن‌های ۲۵۰۰ ساله-تلخک-واژه‌هایی با پسوند السلطنه و الدوله-قصر-تاج-اشراف‌زاده-کاخ‌نیوران-ولیعهد-قدرت و تخت-کودتا ۲۸ مرداد-انقلاب سفید مصدق-خانواده سلطنتی-پرچم شیر و خورشید-رضاخان-دربار-والاحضرت-شرفیابی-شاپور-ژاندارمری-کاخ سعیدآباد-لباس‌های مخصوص تاج‌گذاری-مدال آویزها. گفتمان منفی: ظلم-انحصار-استکبار-طاغوت-فاصله طبقاتی-رعیت-مفت‌خور-قدرت‌طلب-ساواک-دیکتاتوری-حمایت-سقوط-رژیم ستم‌شاهی-مستکبر سلطه‌گری-استبداد-راحت‌طلب-اختلاف طبقاتی. گفتمان مثبت: شکوه و جلال قصر-والا مقام-وطن پرست-ملی‌گرایی-تمکن مالی-جلال-ثروت.

ب- «اخوی-برادر-خواهر-بسیج اسیجی-انقلابی-چادر-راهپیمایی-سپاه-کمیته»؛ گفتمان دفاع مقدس: پاسدار-ارتش-جنگ-سرباز-فرمانده-سرلشکر-قرارگاه-مدافع/تفنگ-رزمنده-شهید-جنگ تحمیلی. تداعی نهادهای انقلابی: گشت ارشاد-پایگاه بسیج-کمیته انقلاب-سازمان بسیج اقتصادی-جهاد سازندگی-سازمان امر به معروف و نهی از منکر-قرارگاه-سپاه پاسداران انقلاب اسلامی-راهپیمایی-کمیته امداد امام خمینی-حوزه بسیج زنان-حزب‌الله-قدس. تداعی ارزش‌ها: وحدت-اعتراض-ظلم‌ناپذیری-شرف-ناموس-دفاع مقدس-جان‌برکف-ارزش‌ها و آرمان‌ها-تعهد-تلاش-مشارکت-همکاری-همدلی انقلاب ۵۷-رهبر-ایشان و ایثارگری-امام خمینی (ره) - ۲۲ بهمن - جمهوری اسلامی-ایران-رهبری-رزمنده-مجاهد-انقلاب اسلامی-جماران-مردمی بودن-شهادت-استقلال-پایداری-حماسه-امر به معروف-لشکر مخلص خداست-حافظ انقلاب-آزادی-جان‌بازی-از خود گذشتن-صاف و خاکی-مشت-ارزشی-انقلابی-ضد آمریکا-معتقد-مذهبی-جوان انقلابی-مسجد-اسلام-ایشان-حجاب-دین-شهادت-محافظان اسلام-مؤمن-کشور مسلمان-یا زهرا. تداعی برخی ویژگی‌های ظاهری: چفیه-پیشانی بند-پوتین-تسبیح-ریش-موتور-شلوار پارچه‌ای گشاد. تداعی گفتمان‌های مرتبط در دانشگاه و مدرسه: انجمن اسلامی-راهیان نور-۲۲ بهمن-سرودهای مدرسه. برای برخی از مشارکان نیز گفتمان منفی‌ای تداعی شده بود.

ج- «مجاهدین اخلق]-منافقین-رفیق-فدایی»؛ گفتمان خشونت و اغتشاش: تروریست-سیانور-اعدام-آشوبگر-اغتشاش-ضدانقلاب-بیمبگذاری-خوارج-سواستفاده‌گر-تزویر-دروغ-خیانت و خیانتکاران-زندان-جاسوس-کشتن مردم بی‌گناه-نفاق و دورویی-دسیسه-قتل‌عام-پست‌فطرت-خشونت-توهم-هرج‌ومرج-آدمکش-شکست‌خورده-نفاق-خرابکاری-جنایتکاران-افراطی‌ها. تداعی نهادها و جریان‌ها: چریک‌های فدایی خلق-کمونیست-ساواک-مرصاد-عراق-گروه‌های مسلح قبل از انقلاب و طرفدار مبارزه‌های مسلحانه و ترور-محافظه‌کار-ضد انقلاب-آمریکا، اسرائیل و دیگر کشورهای منافق-

اسلام‌گرا-چپ‌گرا-حزب دموکرات-رادیکال-مارکسیست اسلامی-حزب توده. تداعی افراد و اصطلاحات: رجوی‌ها- موسی خیابانی- اردوگاه اشرف- بنی‌صدر- کشمیری- مسعود رجبی- عملیات انفال- عملیات مرصاد- طلوع جاویدان / فروغ جاویدان / تنگه چهارزیر- خانه امن- چریک- نفوذی سازمان- اعضا- خانه تیمی- گروهک. گفتمان تفرقه و نفاق: یکپارچگی و اختلال در آن- وحدت ملت- مختل کردن امنیت ملی- تامنی- مخالفان رژیم- تفرقه‌انداز- جنگ داخلی- گروهک‌های ضد انقلاب- ضد ایران و ایرانی- وطن‌فروش. گفتمان مثبت: جنگ و استکبارستیزی- شجاع- استقلال طلب- مبارزه- آزادی- تلاش برای برابری- روشنفکری- مدرنی- جهاد. تداعی نوعی «جمود فکری»: شست‌وشوی مغزی- جدایی طلب- مزدور- جمود فکری- ایدئولوژی. یادآوری یک گفتمان دینی- تاریخی: سوره منافقون / خوارج. یادآور بعضی مؤلفه‌های ظاهری و نمادی: روسری‌گره‌دار- سیانور- عینک- روسری قرمز. تداعی گفتمان یک فیلم: ماجرای نیمروز و برای برخی نیز یادآور داعش و طالبان بوده است.

د- «اصلاح طلب- اصول‌گرا- انقلابی- چپ‌اچپی»؛ صرفاً گفتمان انتخابات (خنثی): مناظره - انتخابات - رأی‌گیری- رفراندوم - رئیس جمهور- مجلس- جناح سیاسی- حزب- صندوق رأی. تداعی برخی افراد و جریان‌ها: انتخابات ۸۸- احمدی‌نژاد- قالیباف- عارف- روحانی- موسوی- خس و خاشاک- تظاهرات ۸۸- سبزه‌ها- بنفش‌ها- فتنه- گفت‌وگوی تمدن‌ها- فرار مغزها- اختلاس- مفسدان اقتصادی و مالی- سازمان خصوصی‌سازی- برجام- هیئت دولت- واقعه دوم خرداد- حلقه کیان و حلقه نیاوران- هاشمی رفسنجانی- سید محمد خاتمی. تداعی احزاب سیاسی: میانه‌رو- راست‌گرا- افراط‌گرا- محافظه‌کار- جناح‌بندی سیاسی- تندرو- حزب باد- جمهوری‌خواه- جریان سیاسی- اعتدال‌گرا- دلوپسان- جامعه روحانیت- فرقه‌های سیاسی. برای برخی گفتمان منفی‌ای را تداعی می‌کرد، نمونه برخی از این پاسخ‌ها: افراط و تفریط- حزب‌گرایی بیخود- افراطی بازی سیاسی- دوقطبی- دو روی یک سکه - هیچ.

ه- «آزادی‌خواه- روشنفکر- دولت- ملت- وطن- ملی‌گرای»؛ برای این پرسش ۲۲٪ مشارکان به‌طور مستقیم به گفتمان مشروطه اشاره کرده‌اند و برای ۸۴٪ گفتمان‌های دیگری را تداعی کرده است. گفتمان مشروطه: مشروطه‌خواه- سالارملی- سردار ملی- ستارخان- باقرخان- به توب بستن مجلس- لیاخوف روسی- مجلس بهارستان- جنبش مشروطه- ملی شدن نفت- رجال ایران در سفر اروپا- وزارت عدلیه- عدالت‌خانه- وطن پرستی- دکتر فاطمی، گل‌سرخ، دکتر مصدق- نهضت آزادی- روشنفکر دینی- جمهوری‌خواه- مهدی بازرگان- حزب ملی- ملی‌گرا- امام میهن- مطبوعات آزاد- حب الوطن. تداعی برخی افراد خاص: اشخاصی چون شریعتی و چمران- چمران و بهشتی- مطهری- میرزا کوچک‌خان- ستارخان و باقرخان- امیرکبیر- ملک‌الشعرا- بهار- مصدق- رجایی- باهنر- تیما- یوشیج. تداعی ویژگی‌های ظاهری: چیق- سبیل دراز- روزنامه. در پیوند با افراد خاصی در روزگار معاصر: شهید آوینی- مدافعان سلامت. سایر موارد: دموکراسی- شایسته‌سالاری- استقلال- پیشرفت ملی- مدرن- غرب‌گرا- تفکر غربی- تحصیل کرده- کتاب- همبستگی/ اتحاد- نویسنده- ایران.

و- «مستضعف- طاغوت- طاغوتی- کاخ‌نشین و کوخ‌نشین- خودکفایی / وابستگی- جهادسازندگی- ضدانقلاب»؛ ۳۴٪ مشارکان پاسخشان «نمی‌دانم» یا بی‌ربط بود اما در باقی مشارکان، ۲۶٪ پاسخ‌ها به ادبیات گفتمانی دوره انقلاب اسلامی در ارتباط با رژیم پهلوی دوم اشاره کرده بودند، مانند امام خمینی- انقلاب- سال ۱۳۵۷- اختلاف طبقاتی- تضادهای که در دوره قبل انقلاب به وضوح دیده می‌شد- رژیم ستم‌شاهی- شاه- پهلوی- بختیار- دزدی- جواهرات. ۱۸٪ پاسخ‌ها

به‌طور مستقیم به گفتمان‌های «جهاد سازندگی» در اوایل انقلاب و پس از آن یا گفتمان «دوران سازندگی» اشاره داشته‌اند: بنیاد مستضعفان - بازسازی - شورای انقلاب فرهنگی - جهاد سازندگی - سپاه پاسداران - کمیته امداد امام خمینی - مناطق محروم - وزارت جهاد کشاورزی - روستاهای دورافتاده - کپرنشین - بسیج سازندگی - پل - مدرسه - نهضت سوادآموزی - برق رایگان - تعاون - هاشمی رفسنجانی - تولید ملی. ۲۱٪ پاسخ‌ها، مجموعه واژگان را به گفتمان‌های متفاوتی در ارتباط با شرایط سیاسی - اقتصادی معاصر پیوند داده‌اند: (عدم وابستگی - اقتصاد مقاومتی - تحریم و مقاومت - گرانی و فقر - مشکلات اقتصادی - بیکاری - تولید ملی). (آزاده - برجام - محصولات چینی - پایین شهر - اختلاس - حق خوری). (اردوی جهادی - مناطق محروم).

ز - «اینار - ایثارگر - جانباز - رزمنده - دفاع مقدس - جهاد - جبهه - عملیات - شهید - پاسدار - آزاده - جانباز»: ۸۸٪ مشارکان برای این مجموعه واژگانی به‌طور مستقیم به گفتمان تاریخی جنگ و دفاع مقدس اشاره کرده بودند: تداعی صفات مثبت: دفاع و مردانگی - ناموس - عشق - میهن پرستی - از جان گذشتگی - پاکباز - عزت - شرف - مردانگی - دلیری - انسان آزاده و میهن پرست - وطن پرست - مدافع - جوانمردی - تهور و شجاعت - رشادت - ایستادگی و فداکاری - پدران فداکار و غیر تکرار شدنی - شهامت - غیرت. تداعی ارزش‌ها: وطن - دفاع مقدس - پیروزی - دفاع تا پای جان - امنیت - تعصب ملی - قهرمان - معنویت - خودکفایی - رزمندگانی که برای دفاع از کشور خود به جنگ رفتن با کمترین امکانات. تداعی یک گفتمان دینی: کربلا - لاله - خون - امام حسین (ع). تداعی افراد: شهید سلیمانی - شهید فهمیده - شهید تهرانی - مقدم - باقری - شهید خرازی - شهید باقری. گفتمان‌های ناخوشایند: خونریزی - کشته‌های زیاد - یتیم شدن - کشتن - مشکلات جانبازان - مظلومیت - قطع شدن دست یا پا - عمر و جوانی از دست رفته‌ایی که با هیچ چیز قابل جبران نیست - خطرات تلخ اسارت یکی از فامیل‌ها و ۱۲٪ مشارکان واژگان را به گفتمان‌های دیگری پیوند زده بودند: راهیان نور - مدافع حرم - سوریه - سهمیه‌های کلان - سهمیه شهدا - سهمیه ۵٪، سهمیه ۲۵٪ - سهمیه کنکور.

داده‌ها نشان می‌دهد، تنوع و تفاوت معناداری در پاسخ مشارکان وجود دارد؛ مجموعه «الف» علاوه بر تداعی گسترده‌ای از گفتمان‌های تاریخی، تفاوت معناداری در دو بخش گفتمان‌های مثبت و منفی پاسخ‌ها دارد. مجموعه «ب» طیف وسیع و متفاوتی از «ارزش‌ها» و «نهادهای انقلابی» را در ذهن مشارکان تداعی کرده و درعین حال برای برخی صرفاً یادآور مشخصه‌های ظاهری بوده است. مجموعه «ج» گستره‌ای از مفاهیم گفتمان خشونت را یادآور بوده و حتی خارج از بافت و کلام توانسته است طیفی از افراد، وقایع سیاسی، مؤلفه‌های ظاهری و حتی ماجرای یک فیلم سینمایی را در ذهن مخاطبان برانگیزد. واژه‌های گروه «د» یادآور برخی افراد، جریان‌ها و احزاب سیاسی متفاوت و گاه متقابل شده‌است. مجموعه «ه» که عمدتاً واژگانی متعلق به گفتمان عصر مشروطه است، علاوه بر مؤلفه‌های تاریخی و حتی ظاهری این گفتمان، برای برخی از پاسخ‌دهندگان تداعی افراد و مصادیق تاریخی است. گروه «و» در برخی مشارکان مستقیماً دلالت بر گفتمان «جهاد سازندگی» یا «دوران سازندگی» کرده بود، درعین حال برای برخی نیز تداعی گفتمان‌های سیاسی - معیشتی عصر حاضر را داشته است. مجموعه «ز» علاوه بر گفتمان تاریخی «دفاع مقدس»، تداعی گفتمان‌های

تاریخی- دینی چون «کربلا» و یا گفتمان‌های ناخوشایندی چون «مشکلات جانبازان» نیز بوده است.

۵-۵- دریافت گفتمان فردی مشارک در پیوند با واژه‌ها (داده‌های گروه پرسشی پنجم): در پرسش‌های بخش ۵ دوباره و به شکل دیگری گفتمان ۶ واژه سیاسی-تاریخی را که در پرسش‌های چندگزینه‌ای مطرح شده بود، با این عنوان مورد پرسش قرار دادیم: «اگر بخواهید برای هر یک از واژه‌های زیر یک واژه جایگزین از منظر دیدگاه شخصی خود قرار دهید، چه واژه‌هایی را مناسب می‌دانید؟». پاسخ‌ها در این بخش نیز دو گونه هستند یا فرد گفتمان تاریخی - سیاسی واژه را می‌شناسد یا خیر و اگر می‌شناسد پاسخ او جهت‌گیری شخصی وی را در ارتباط با آن گفتمان نشان می‌دهد و این بار از یک «واژه» به «گفتمان فردی مشارک درباره یک جریان سیاسی - تاریخی» می‌رسیم. یافته‌های این بخش به شرح زیر بود:

الف-واژه «فتنه»: برای این واژه ۷۸ مشارک به معنای لغوی - قاموسی واژه اشاره کرده بودند اما پاسخ‌های ۵۶ مشارک به «وقایع سال ۸۸» اشاره داشت. پاسخ‌های مشارکان دسته دوم، گفتمان‌های متفاوتی را درباره این واژه بازنمایی کرده بود: از بین ۵۶ مشارکی که واژه را در ارتباط با «واقعه سال ۸۸» دریافت و جایگزین کرده‌اند، چند گفتمان متفاوت دیده می‌شود. ۴۳ نفر بدون اشاره به طرفین واقعه تعبیرات منفی‌ای از واژه ارائه داده‌اند: توطئه-براندازی-سرانجام مرگ-اغتشاش-حیله‌گری-آشوب‌گر-دو به هم زنی و سوء استفاده از موقعیت-دسیسه-دشمن- تفرقه و خیانت- دروغ- نیرنگ- دست‌به‌یکدیگی- هرج و مرج - خرابکاری- مخالف آسیب‌زا-فاجعه. ۹ نفر آن را صرفاً تعبیر به اختلاف نظر و اعتراض‌های مردمی کرده‌اند: صدای ملت-اختلاف نظر- اعتراض‌های مردمی-تظاهرات مخالف- آشوب حاصله از اختلاف آراء. ۲ پاسخ هم تعبیر آزادیخواهان و ماجرای سقیفه را به کار برده‌اند. همچنین ۳ پاسخ اشاره مستقیم به سال واقعه یا افراد آن داشته‌اند: انتخابات ۸۸- سال ۸۸- موسوی.

ب-واژه «اجنبی»: برای این واژه ۱۱۷ مشارک تقریباً به معادل قاموسی واژه: بیگانه، خارجی، غریبه، دشمن، غیرخودی و ۱۷ مشارک به معادل گفتمانی دیگری اشاره کرده بودند: یهود-قدرت- مثلث- انگلیس- خارجی-انیرانی-ضد انقلاب-وطن فروش-انگلیس-اسرائیل-فرنگی-عرب- منفعت طلب-خارجی (چه شرقی چه غربی)- استعمارگران- بیگانه پرست-عدم اعتماد.

ج-واژه «باحجاب»: در پاسخ ۵۱ مشارک صرفاً معادل لغوی-قاموسی واژه ارائه شده بود: محجبه-پوشیده-پوشش و ۸۳ مشارک دیدگاه و گفتمان خاصی را بازنمایی کرده بودند. در این میان ۱۴ مورد باحجاب را معادل چادر و چادری و ۱۱ مورد معادل پوشش اسلامی تلقی کرده‌اند. در ۴۳ مورد باحجاب معادل صفات و خصائص خاصی قلمداد شده‌است مانند معتقد-غیرت-باعفت-باحیا-عقیف-مسلمان-باکمالات-مومن-باعزت-پاکدامن-مرتب-متدین-محجوب- مورد احترام-الگو بانوان-مستور-حفظ شئونات اسلامی-مذهبی- بسته پوش. در برخی پاسخ‌ها صرفاً به منزله نوعی از انواع پوشش تلقی شده است: پوشش شخصی فرد-نوعی پوشش-پوشش

معقول-پوشش اسلامی-انتخاب پوشش-پوشش مناسب. برای برخی جریان یا افراد خاصی را تداعی کرده بود: زینب سلیمانی-مادربزرگم- اصولگرا-زنان مسلمان. یکی دو پاسخ گفتمان منفی‌ای نسبت به این واژه داشتند. برخی هم پاسخ و نگاه‌هایی متفاوت‌تر: با حجاب اسلامی (از نظرم واژه «بی‌حجاب و باحجاب» بسیار سیاه و سفید است و بهتر است از ترکیب «با حجاب اسلامی» استفاده شود)-چهارچوب (جسارتاً با حجاب داریم تا با حجاب).

د-واژه «وطن پرست»: از ۶۹٪ واژگانی که معنای غیر لغوی داشته و به گفتمان خاصی دلالت دارند، ۲۴ مرتبه واژه ملی‌گرا جایگزین شده‌است و باقی این موارد است: تداعی برخی افراد: هیتلر-سیاه-مرحوم مصدق-آرش کمانگیر-شهیدان-سالار عقیلی. تداعی برخی مفاهیم: سرزمین مادری- اصلاح جامعه-عشق به زادگاه-ناسیونالیسم- ایران-جنگ-اسارت-غیرت. تداعی صفات مثبت یا منفی: عاشق کشور- با آرمان-جهادگر- خاک پرست- با غیرت-آزادی‌خواه-خادم وطن-عاشق سرزمین و ملت و پیشینه تاریخی- وطن دوست افراطی- نژادپرست-متعصب به وطن- فدایی مردم.

ه-واژه «ساواک»: پاسخ ۷۰ نفر از مشارکان نسبتاً معادل لغوی خود واژه بود اما پاسخ سایر مشارکان جهت‌گیری‌های گفتمانی متفاوتی را نشان می‌داد؛ گفتمان منفی (۳۲ مشارک): سرکوبگر-مزدور و آدمکش-حیوان-شکنجه و زندان-سازمان رعب و وحشت- سازمان شکنجه-بی‌رحم-علیه ملت- شکنجه‌گاه-ظلم و ستم-دیکتاتور-قاتل و جانی- شکنجه‌زار- گروه متشنج-مأمور عذاب- ناخن کشیدن- شقاوت و سنگدلی-مأموران شکنجه‌گر-گروه آشوب-پست. حمایت از قدرت: سازمان جاسوسی-پشتیبانی طاغوت-سازمان سرکوب مخالفین در رژیم سابق-سرکوبگر مخالفین-عوامل شاه- مأموران مخفی شاهنشاهی. انتساب به حکومت: گروهی در زمان شاه- پهلوی- پلیس دوران پهلوی-مأمور دولت شاهنشاهی-پلیس مخفی. گفتمان مثبت: حافظ امنیت کشور و سلطنت-امنیت‌طلب. برخی مشارکان برای بازنمایی گفتمان از تشبیه استفاده کرده بودند: سیاه- اف بی ای. برخی نیز به‌طور ضمنی به تفاوت گفتمان این واژه در تحول تاریخی اشاره داشتند: آسایش-امنیت ظاهری (انتخاب از طرف حکومت پهلوی) سازمان سرکوب.

و-واژه «روشنفکر»: از آنجا که واژه حالت اصطلاح گونه دارد و خیلی نمی‌توان معادل لغوی دقیق برای آن قائل شد، بنابراین هر معادل و پاسخی را می‌توان از منظر جهت‌گیری گفتمانی مشارک مورد تأمل قرار داد. مشارکانی که این واژه را در پیوند با «نوع تفکر و اندیشیدن» تعبیر کرده‌اند (۶۱ مشارک): خردمند-بامنطق-خوش‌فکر-ایده‌پرداز-روشن‌بین-آگاه-عاقل-متفکر-عمیق‌اندیشنده-کسی که تلاش می‌کند با افق دید گسترده‌تر و وسیع‌تری بنگرد-درست فکر کردن-دوراندیش-آزاداندیش-کسی که افکارش حساب شده‌تر از بقیه هست-دانا. در پیوند با «تحصیل و سواد» (۱۴ مشارک): تحصیل‌کرده-کتاب‌خوانده-دارای تحصیلات عالی-باسواد-فردی که با ذهن باز و به دور از تعصب و مطابق با عصر جدید فکر می‌کند-اهل مطالعه-دانشگاهی. در پیوند با «تجدد و نوگرایی» (۳۷ مشارک): امروزی-تغییرگر-نواندیش-پیش‌تاز در افکار و اندیشه‌های نو-تفکر متجددانه-مدرن. انتساب به جریان و تفکر سیاسی (۱۴ مشارک): ملی‌گرا-اصلاح‌طلب-آزادیخواه-دموکرات. گفتمان منفی: اجنبی‌پرست-متوهم-غرب‌زده. انتساب به افراد: چمران-شریعتی-استاد مطهری. دو مشارک معادل انتلکت و یک مشارک نیز چنین نوشته بود: همونایی که تو مکتب ژان پل سارتر درس می‌خواندن، ولی ژامبون خوک نمی‌خوردند.

ز- واژه «متدین»: ۱۱۲ مشارک معادل لغوی واژه را نوشته بودند: مؤمن-دین‌دار... اما پاسخ باقی مشارکان به این شرح بود: صفات مورد انتظار (۱۸ مشارک): آگاه-دانا؛ اگر متدین واقعی باشد- مؤمن حقیقی و بی آزار-راستگو و راست‌کردار- با فرهنگ و شعور-باسواد-خالص-یک‌رنگ- پاک‌طینت-به روز. انتساب به افراد خاص (۶ مشارک): رهبری-چمران- مرحوم پدربزرگم-مرحوم دکتر علی شریعتی-اصولگرا-شیخ. گفتمان منفی (۴ مشارک): صف اول‌نشین-ریا- تزویر- متظاهر. داده‌ها نشان می‌دهد علیرغم اینکه واژه‌ها معنای قاموسی مشخصی دارند اما می‌توانند برای هر فرد تداعی‌گر یک مفهوم و گفتمان خاص باشند که گاه تنوع و تفاوت معناداری را نسبت به هم نشان می‌دهند. واژه «فتنه» در کنار معنای قاموسی خود در ذهن مخاطب به افراد یا جریان‌های سیاسی خاصی پیوند خورده است. برای برخی تداعی خیانت و اغتشاش است و برای برخی صرفاً ارجاع به اختلاف‌نظر دارد. «اجنبی» برای عده‌ای تداعی‌کننده مصادیق خاصی است و حتی در افرادی که به ظاهر معادل قاموسی واژه را ذکر کرده‌اند هم بار گفتمانی واژه‌ها متفاوت است. بار معنایی «غیرخودی» (با تداعی مرزبندی ایدئولوژی میان افراد به دو دسته خودی و غیرخودی) با واژه غریبه متفاوت است. «باحجاب» برای بسیاری از مخاطبان معادل فضائل اخلاقی خاصی قرار می‌گیرد و برای برخی دیگر صرفاً «نوعی از لباس پوشیدن» است. واژه «وطن‌پرست» در گروهی از مشارکان تداعی‌کننده افرادی بوده که تنوع آنها از نظر گفتمان واژگانی موردنظر ما بسیار قابل تأمل است. طیف تنوع معادل گفتمانی «ساواک» از گفتمان منفی «شکنجه و وحشت» تا گفتمان مثبت مبتنی بر «حافظ امنیت کشور و سلطنت» نیز، تفاوت معناداری است. در واژه «روشنفکر» علاوه بر فاصله معنادار گفتمان‌ها از معادل «غربزده و متوهم» تا معادل «چمران، شریعتی و مطهری»، تفاوت معادل‌های به ظاهر قاموسی واژه نیز قابل تأمل بود. «متدین» هم از گفتمان منفی «تزویر و ریا» تا گفتمان مثبت افراد خاص را برای مشارکان تداعی کرده است.

۵-۶- تحلیل کمی داده‌ها بر اساس آمار استنباطی

به‌منظور بررسی پیوند «دوره‌ها و گفتمان‌های تاریخی» با «واژه»، داده‌های کمی پژوهش در بخش ۵-۱ و ۵-۳ با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد تحلیل قرار گرفت. ابتدا آزمون کولموگروف-اسمیرنف^۱ جهت تعیین وضعیت طبیعی یا غیرطبیعی توزیع داده‌ها انجام شد. در هر دو دسته از داده‌ها، مقدار Sig کمتر از ۰/۰۵ است (به ترتیب ۰/۰۰۲ و ۰) بنابراین توزیع داده‌ها نرمال است و باید آزمون پارامتری بکار رود. جدول ۳ وضعیت توزیع داده‌ها را در این دو بخش نشان می‌دهد.

جدول ۳- بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها		بخش ۵-۱: پیوند واژه با دوره‌های تاریخی	بخش ۵-۳: پیوند واژه با گفتمان‌های تاریخی
تعداد مشارکان		135	135
پارامترهای طبیعی	میانگین	1.0000	1.0000
	انحراف معیار	.00000	.00000
آماره آزمون		.000	.000
Asymp. Sig. (2-tailed)		.002 c	.000 c

جدول ۴ نیز، نتایج آزمون مقایسه میانگین جامعه با مقدار ثابت صفر را برای داده‌های بخش ۵-۱ و ۵-۳ نشان می‌دهد:

جدول ۴- آزمون فرض آماری میانگین یک جامعه برای داده‌های بخش ۵-۱: «بررسی پیوند واژه با دوره‌های تاریخی» (نمودارهای ۱ تا ۱۴) و بخش ۵-۳: «بررسی پیوند واژه با گفتمان‌های تاریخی» (جدول ۲)

فاصله اطمینان ۰/۹۵ برای اختلاف میانگین					
مقدار آماره آزمون	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	حد پایین	حد بالا
۷۴/۰۰۰	۱۳۴	.۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰
۷۵/۰۰۰	۱۳۴	.۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰

با توجه به اینکه مقدار معناداری آزمون (ستون سطح معناداری) $p=0$ می‌باشد (این مقدار در هر دو مورد فوق، از ۰/۰۵ کمتر می‌باشد؛ بنابراین، فرض صفر آزمون در سطح خطای ۰/۰۵ رد می‌شود و در نتیجه وجود پیوند معنادار میان «واژه‌ها» با «دوره‌ها و گفتمان‌های تاریخی» تأیید می‌شود.

۶- نتیجه

داده‌ها و پاسخ مشارکان به مجموعه گروه‌های پرسشی به ترتیب نشان داد: واژه‌ها گاه در پیوند با یک دوره تاریخی و یک جریان سیاسی - اجتماعی خاص هستند و این پیوند در بعضی واژه‌ها بسیار پررنگ و واضح است. به عبارتی برخی واژه‌ها گفتمان زمانی - تاریخی خاص و مشخصی دارند که به تنهایی و خارج از بافت هم آن را تداعی می‌کنند. همچنین واژگان سیاسی - تاریخی در هر دوره تاریخی تعریف و برداشت متفاوتی می‌توانند داشته باشند و به عبارتی حامل گفتمان‌های متفاوت باشند و این تفاوت گفتمان واژه در دو فضای فکری متفاوت برای مشارکان آگاه به گفتمان، قابل دریافت است. این واژه‌ها گاهی می‌توانند به گفتمان‌هایی گره بخورند که مجموعه واژگانی و ادبیات کلامی خاص خود را دارند و تنها با یادآوری واژه‌ها و بدون هیچ بافت و پیش‌زمینه کلامی، مخاطبان ارتباط و پیوند این واژه‌ها را در پیش‌زمینه ذهنی خود دریافت می‌کنند. داده‌های پاسخ‌باز بخش پنجم نیز از زاویه دیگر، یعنی این بار از نگاه فردی و شخصی مشارک نشان داد که متقابلاً هم گاه حتی «یک واژه» که فرد به عنوان معادل واژه طرح شده در پرسش قرار می‌دهد، می‌تواند گفتمان فردی شخص نسبت به یک جریان تاریخی - سیاسی را انعکاس دهد.

مجموع یافته‌ها و نتایج تحلیل برپایه رویکرد نظری فوکو و مبتنی بر ماهیت واژه‌ها به‌مثابه یک هستی تاریخی، نشان می‌دهد: برخی واژه‌ها مانند واژه‌های تاریخی - سیاسی تا حدی برساخته‌ای گفتمانی هستند و متقابلاً به تنهایی و خارج از هرگونه پیش‌زمینه و بافت کلامی می‌توانند بازنما و القاگر گفتمان خود باشند و در ذهن مخاطب مؤلفه‌های مربوط به آن را بازسازی کنند. این پژوهش تأییدکننده این نکته است که واژه‌ها اگرچه هر یک به تنهایی معنای قاموسی خود را در هر زبان دارند اما ظاهراً بنا به بافت‌های متفاوت، شرایط وقوع، اذهان گوناگون و نهایتاً گفتمان‌های متفاوت؛ دریافت، اثرگذاری و معانی نسبی متفاوتی را نشان می‌دهند. در واقع تعبیرهای ما به حقایق جهان شکل می‌دهد و «کثرتی از تعبیر به‌عنوان حقیقت‌های گفتمانی» پیش از هر چیز در واژگان زبان قابل تأمل به‌نظر می‌رسد. صورت‌بندی‌های تاریخی، در واژه‌ها به‌عنوان ابزار بازنمایی هر آنچه رخ داده و می‌دهد ثبت و ماندگار می‌شوند و واژه به‌مثابه نماینده یک گفتمان کلیتی از معانی، مفاهیم و تاریخچه هر آنچه رخ داده است را با خود حمل می‌کند. تحول تاریخی گفتمان واژه‌ها، تاریخی بودن اموری را که فاقد تاریخ تصور می‌شوند تأیید می‌کند و نشان می‌دهد گاهی دانش و معنا و حقیقت واژه‌ها وابسته به زمان و مکان و تحت تأثیر شرایط اجتماعی و سیاسی است. در هر گفتمانی حقیقتی از این واژه‌ها نهفته است اما هیچ گفتمانی تمام حقیقت این واژه‌ها نیست. هر معنایی در زمینه‌ها و موقعیت‌های گفتمانی خاصی صورت‌بندی می‌شود و همواره از گفتمان خویش نوعی حکایت‌گری دارد.

براساس دستاورد پژوهش حاضر مبنی بر اینکه در برخی واژه‌ها (به‌ویژه واژه‌هایی که بار ایدئولوژیکی دارند) گفتمان‌ها حدود معنایی واژه را تحت نظارت خود دارند و مفهومی که از واژه در ذهن وجود دارد امری تاریخی است که در تاریخ شکل گرفته‌است، پیشنهاد می‌شود که واژه و معنای آن نه به‌عنوان حقیقتی از پیش موجود، بلکه به‌عنوان برساخته‌هایی گفتمانی و بازتاب تغییر مسیر صورت‌بندی‌ها و مفصل‌بندی‌های گفتمانی تاریخ، مورد مطالعات تحلیل گفتمانی و تبارشناسانه پژوهشگران قرار گیرد.

منابع

- بستانی، قاسم و دیگران (۱۳۹۸). بررسی تغییرات انگاره واژه شیعه در طول تاریخ اسلام، پژوهشنامه کلام تطبیقی شیعه، سال ۱، شماره ۱، صص ۹۹-۱۲۶.
- بشیریه، حسین (۱۳۷۸). سیری در نظریه‌های جدید در علوم سیاسی، چاپ اول، تهران: علوم نوین.
- توحیدفام، محمد (۱۳۸۱). دولت و دموکراسی در عصر جهانی شدن: سیری در اندیشه‌های سیاسی معاصر غرب، تهران، انتشارات روزنه.
- حقیقت، سیدصادق (۱۳۸۲). آشفستگی مفاهیم سیاسی در ایران معاصر، نشریه علوم سیاسی، مؤسسه آموزش عالی باقرالعلوم، سال ۶، شماره ۲۴، صص ۶۹-۹۴.
- دریغوس، هیوبرت و رابینو، پل (۱۳۷۸)، میشل فوکو: فراسوی ساختگرایی و هرمنوتیک، حسین بشیریه، تهران، نشر نی.

- ذوالنور، افسانه (۱۳۷۲). تأثیر تحولات ناشی از انقلاب اسلامی بر دگرگونی حوزه‌های معنایی در زبان فارسی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی.
- رحمانیان، احمد (۱۳۸۲). واژه‌ها و مفاهیم سیاسی در رسائل عصر قاجار، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی.
- رضازاده زوارم، محمد (۱۳۸۹). سیر تحول واژگان نظامی در زبان فارسی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور تهران مرکز.
- رضایی، فاطمه و مرادی، مسعود (۱۳۹۵). تحول سنجی مفهوم ملت در دوره قاجار، مجله پژوهش‌های تاریخی ایران و اسلام، دوره ۱۰، شماره ۱۹، صص ۱۰۱-۱۲۰.
- شرت، ایون (۱۳۹۰). فلسفه علوم اجتماعی قاره‌ای، هرمونتیک تبارشناسی و نظریه انتقادی از یونان باستان تا قرن بیست و یکم، ترجمه هادی جلیلی، تهران، نشر نی.
- عبدالله یوا، عزیزه (۱۳۹۵). بررسی مقابله‌ای اصطلاحات سیاسی - اجتماعی متون مطبوعاتی در زبان فارسی و قزاقی، پایان‌نامه ارشد، دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجی، دانشگاه علامه طباطبائی.
- فرج الهی، مسعود (۱۳۹۷). نحوه بازتاب ملی شدن صنعت نفت در سرمقاله‌های روزنامه باختر امروز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم ارتباطات، دانشگاه علامه طباطبائی.
- فوکو، میشل (۱۳۶۸). نقش سیاسی روشنفکران، ترجمه آرمن لوکس، کیهان فرهنگی، سال ششم، شماره ۲۰، صص ۲۱-۲۳.
- فوکو، میشل (۱۳۸۱). نیچه، تبارشناسی و تاریخ، نیکو سرخوش و افشین جهان‌دیده؛ مندرج در: از مدرنیسم تا پست مدرنیسم، لارنس کهن، ترجمه عبدالکریم رشیدیان و دیگران، تهران، نشر نی.
- فوکو، میشل (۱۳۸۸). نیچه، فروید، مارکس، افشین جهان‌دیده و دیگران، تهران، نشر هرمس.
- فوکو، میشل (۱۳۸۹). نظم اشیاء (دیرینه‌شناسی علوم انسانی)، یحیی امامی، تهران، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- کشاورز، پریسا (۱۳۸۸). بررسی میزان کاربرد واژه‌های سیاسی مصوب فرهنگستان زبان در بخش سیاسی مطبوعات، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجی دانشگاه علامه طباطبائی.
- منصوری، مهران (۱۳۹۹). تحلیل در زمانی واژه‌های زبان کردی (سورانی): تحول واژه‌های کردی در صد سال، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجی، دانشگاه علامه طباطبائی.
- Abdollah Yova, A. 2016. *A Contrastive Analysis of Political and Social Expressions in Persian and Kazakh Journalistic Prose*. MA thesis, Allameh Tabataba'i University. [In Persian].
- Bashiriyeh.H.1999.*New Theories in Political Science*.Tehran: Novin Press.[In Persian].
- Bostanee,Gh And et al.2019. Investigating the Changes in the Term of Shiite with Historical Perspective. *Research in Shi'a Comparative Theology*, 1(1): 99-126.[In Persian].
- Canihac, H. 2020. From nostalgia to utopia: A genealogy of French conceptions of supranationality (1848-1948). *Modern Intellectual History*, 17(3), pp 707-736.
- Daigle, H. 2019. *Words Really Can Hurt You: The Potential Impacts of Political Rhetoric on Secondary School Students in the San Diego-Tijuana Border Region*. MA thesis. University of California San Diego.
- Dreyfus, H.L & Rabinow,P.2000. *Michel foucault beyond structuralism and hermeneutics*. Translated by Bashiriyeh.H. Tehran: Ney Press.[In Persian].

- Dunin-Wąsowicz, R. 2015. Culture for Europe: struggles for contemporary meanings and social understandings of Europe through cultural institutions, festivals, and art projects. PhD Dissertation, The London School of Economics and Political Science (LSE). in: http://etheses.lse.ac.uk/3223/1/Dunin-W%20C4%85sowicz_culture_for_europe.pdf.
- Fairclough, N. 1993. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Farajolahi, M. 2019. The reflection of nationalizing The oil industry in The editorials of Bakhar Emrooz newspaper, MA thesis, Tehran: Allameh Tabatabaie University. [In Persian].
- Foucault, M. 1971. Orders of Discourse. *Social Science Information*. 10 (2), pp. 7-30.
- Foucault, M. 1977. The political function of the intellectual. Translated by Armen Lyuk's, Tehran: Cultural Keyhan, 6(20): 21-23. [In Persian].
- Foucault, M. 1980. *Power/Knowledge: Selected Interviews & Other Writings 1972-1977*. (ed by) C Gordon. New York: Pantheon.
- Foucault, M. 2003. Nietzsche, Genealogy, History in: *From Modernism to Postmodernism*, Cahoon, L.E (Editor). Translated by Abdul Karim Rashidian and others. Tehran: Ney Publishing. [In Persian].
- Foucault, M. 2010. *Nietzsche, Freud, Marx*. Translated by Jahanideh, A. And et al, Tehran, Hermes Publications. [In Persian].
- Foucault, M. 2011. *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*. Translated by Emami, Y. Tehran: Institute for Social and Cultural Studies Publications. [In Persian].
- Gruner, S. M. 1967. Bourgeois and bourgeoisie from 1789 – 1844: a study in the evolution of French political theory. MA thesis, Durham University. in: <http://etheses.dur.ac.uk/9616/>.
- Guo, T. 2020. Politics of love: Love as a religious and political discourse in modern China through the lens of political leaders. *Critical Research on Religion*, 8(1), pp 39-52.
- Haghighat, S.S. 2003. The confusion of political concepts in contemporary Iran. *Political Science*. 6(24): 69-94. [In Persian].
- Joseph, L. 2021. Re-presenting protestors as thugs: The politics of labelling dissenting voices. *Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities*. 12(5): Open Access in: <https://www.scopus.com/>
- Keshavarz, M. H. 1988. Forms of address in post-revolutionary Iranian Persian: A sociolinguistic analysis. *Language in society*. Cambridge University Press. pp 565-575.
- Keshavarz, P. 2010. *Investigation of the use of political words approved by the Academy of Persian Language in the political section of the press*. MA Thesis of Linguistics. Tehran: Allameh Tabatabaie University. [In Persian].
- Leo R. Ch And et al. 2019. Words hurt: Political rhetoric, emotions/affect, and psychological well-being among Mexican-origin youth. *Social Science & Medicine* (228), pp240-251.
- Mansouri, M. 2020. Diachronic analysis of kurdis language words (sorani): One hundred years of kurdis words. MA thesis, Tehran, Allameh Tabataba'i University. [In Persian].

- Oddy, N. M. 2017. *'Europe' in Renaissance France: The word, its uses and contexts* (c. 1540-1620). PhD Dissertation, Durham University. in: <http://etheses.dur.ac.uk/12105/>
- Rahmanian, A. 2004. *Political words and concepts in the treatises of the Qajar era*. MA thesis. Tehran: Trabiati Modares University. [In Persian].
- Rezaei, F. and, Moradi, M. 2017. Evaluating Change of the Concept of Nation in the Qajar Period, *Journal of Historical Researches*, University of Sistan and Balouchestan, 10(19):101-120. [In Persian].
- Rezazadeh Zavaram, M. 2011. *The evolution of military words in Persian*. MA Thesis. Tehran: Payame Noor University of Tehran Center. [In Persian].
- Sato, N. & Sato, K. 2019. Statistical analysis of word usage in biological publications since 1965: Historical delineation highlighting an emergence of function-oriented discourses in contemporary molecular and cellular biology. *Journal of Theoretical Biology*. 462, pp 293-303.
- Sherratt, Y. 2006. *Continental Philosophy of Social Science*. Translated by Jalili, H. Tehran: Ney Press. [In Persian].
- Smart, B. 2002. *Michel Foucault*. New York: Routledge.
- Tohidfam, M. 2003. *State and democracy in the age of globalization*. Tehran, Rowzaneh Press.
- Zhang, H. 2019. *Dynamic Word Embedding for News Analysis*. Master of Science in Computer Science. University of California, Los Angeles, (Professor Kai-Wei Chang, Chair). in: <https://escholarship.org/uc/item/9tp9g31f>.
- Zulnoor, A. 1994. *The effect of developments of the Islamic Revolution of Iran on the changes of semantic domains in the Persian language*. MA Thesis. Tehran: Allameh Tabatabai University. [In Persian].